

Kulturutskottets betänkande

1982/83:9

om Carl Larssons målning Midvinterblot

Motionsyrkande

I motion 1981/82:755 av Marie Nordström (fp) och Rune Rydén (m) yrkas att riksdagen begär att regeringen låter utreda möjligheten av ett förvärv av Carl Larssons Midvinterblot.

Uppgifter om målningen Midvinterblot och dess tillkomst m. m.

Carl Larsson utförde målningen Midvinterblot åren 1914–1915. Målningen var avsedd för utsmyckning av ett av fälten i övre trapphallen i Nationalmuseum. Carl Larsson hade tidigare dekorerat den nedre trapphallen med fresker och ett av fälten i övre trapphallen med oljemålningen Gustav Vasas intåg i Stockholm.

Midvinterblot är målad i olja på duk (ca 390 cm x 1 350 cm). Därutöver finns bevarat en icke monterad del av målningens övre del (tempeltak). Tavlan föreställer en fornnordisk kung, Domalde, som frivilligt offerar sig till följd av den missväxt som drabbat landet. Platsen är Gamla Uppsala. Kungen, som är naken, dras av några trälarna på en släde till offerprästen som höjer hammaren. Vid sidan av denne står den rödklädde bödeln med en kniv dold bakom ryggen. I vänstra delen av tavlan finns drottningen, som kastat sig till marken mitt bland en grupp kvinnor, som utför en offerdans. I högra delen finns ett antal ryttere.

Genom läsning av Snorre Sturlasson och Adam av Bremen fick Carl Larsson idén till målningen. Den första skissen i olja ställdes ut i Nationalmuseum i början av år 1911. År 1913 målade Carl Larsson om den centrala delen av bilden för att ge huvudtemat – offret – den dramatiska vitalitet som det tidigare saknat. Vid samma tid gjorde han en ny skiss i form av en mindre akvarell på papper. En särskild väggmålning snämnd avgav sitt utlåtande i början av år 1914. Nämndens majoritet uttalade att förslaget gav löfte om en synnerligen storslagen bild. Vidare anförde emellertid nämnden också att det inte var känt i historien att en svensk konung offerar sig för sitt folk, varför nämnden hellre sett att denna del av målningen utesluts eller fått en mindre framträdande plats. Nämnden tillstyrkte utförandet under uttalande av den förhoppningen att konstnären under arbetets gång kommer till övertygelse om att kungaoffret måste uteslutas. Chefen för Nationalmuseum, Ludvig Looström, som ingick i nämnden, hade en från majoriteten avvikande mening. Han hävdade att målningen aldrig borde komma till

utförande. Hellre än att konung Domalde kommer upp som motstycke till Gustav Vasa, ser han fältet stå tomt.

Efter nämndens beslut följde en av de mest häftiga konstdebatter, som vi haft i vårt land och som varade i två år. Kritiken avsåg inte bara huvudmotivet. Det ansågs bl. a. att det fanns en rad anakronismer i detaljerna. En arkeolog ansåg att konstnären i tavlan rörde sig över en tidsrymd av i vart fall omkring 2 000 år. Carl Larsson deltog själv mycket aktivt i debatten. Han tog kritiken hårt. I mars 1914 avlät han en skrivelse till ecklesiastikminister K. G. Westman. Han anförde i skrivelsen bl. a. följande:

Visserligen har jag hoppats och trott att hr Statsrådet skulle hava sett saken mera stort och låtit mig efter bästa förmåga få avsluta denna målningsserie; men som jag under det svåra och dryga arbetets gång skulle känt mig bittert sakna stödet av den sympati, jag anser mig behöva, har jag nu beslutat att icke längre streta emot, utan lämna väggen åt sitt öde, och ansvaret på mina motståndare, varför jag ock ber hr Statsrådet icke vidare med ämnet sig omaka.

I brev fjorton dagar senare skrev Carl Larsson att han målade tavlan på egen risk.

I maj 1914 började han måla Midvinterblot. Målningen var klar påföljande år.

Carl Larsson hade begärt 35 000 kr. för tavlan, en summa som ansågs hög med hänsyn till de resurser som stod till förfogande för det pågående nydaningsarbetet vid museet.

Museets sakkunniga yttrade sig i februari 1915. Tre av de fyra – bland dem den nye chefen för Nationalmuseum Richard Bergh – avstyrkte att målningen skulle hängas upp på den avsedda platsen. I skrivelse till Carl Larsson framfördes nämndmajoritetens beslut att hemställa om en skiss över ett mindre sensationellt ämne.

Ecklesiastikminister K. G. Westman ansågs vara för Midvinterblot. Regeringen hade bestämmanderätt i inköpsfrågan. Den vänsterorienterade pressen fruktade att Westman mot museiledningens vilja skulle driva igenom inköpet. Westman infortrade omdömen från bl. a. Bruno Liljefors. Omdömena publicerades i maj 1916. I juni månad samma år avsåg sig Carl Larsson uppdraget. I sina memoarer med titeln "Jag" anför Carl Larsson bl. a. följande.

Midvinterblotets öde knäckte mig! Med dov vrede erkänner jag detta. Och dock var det nog det bästa där skedde, ty nu säger mig min intuition – igen! – att denna målning, med alla sina svagheter, skall en gång, sedan jag är borta, hedras med en vida bättre plats.

Nu ligger den hoprullad jämte "Korum" på min garagevind, därur jag hoppas mina barn och barnbarn en dag skola taga fram den, och visa den för ett senare släkte svenskar.

Midvinterblot deponerades år 1942 av dödsboet efter Carl Larsson hos arkiv för dekorativ konst i Lund, där tavlan nu finns.

Anslag för inköp av vissa kulturföremål

Under nionde huvudtiteln finns ett förslagsanslag för inköp av vissa kulturföremål.

Ur anslaget utgår medel till inköp av kulturföremål för vilka risk föreligger att de kommer att föras ut ur landet och som har sådant konstnärligt, historiskt eller vetenskapligt värde att det är av synnerlig vikt att de behålls inom landet. Anslaget kan belastas med högre belopp än det som beräknats i statsbudgeten under förutsättning att regeringen i efterhand anmäler medelsförbrukningen för riksdagen (prop. 1965:58, SU 1965:76, rskr 1965:204).

För innevarande budgetår har 100 000 kr. anvisats under anslaget. Medlen disponeras av kammarkollegiet enligt beslut som – efter förslag av vederbörande myndigheter – meddelas av regeringen.

I december 1980 anvisade regeringen 200 000 kr. från anslaget till Kungl. biblioteket för inköp av en samling versbrev av Bellman, de s. k. Tjälvestabreven.

Utskottet

Målningen Midvinterblot är f. n. deponerad på arkiv för dekorativ konst i Lund. Motionärerna hävdar att Carl Larssons släktingar önskar sälja tavlan och anför att risken är stor att den hamnar utomlands. Eftersom detta skulle vara olyckligt för vårt nationella kulturarv, bör tavlan stanna i Sverige, anför motionärerna. Om Nationalmuseum inte vill ha den, bör arkiv för dekorativ konst få möjlighet att förvärva den. Motionärerna framhåller att utländska besökare upplever målningen som något "ursvenskt" och att intresset för Carl Larssons konst har ökat på senare tid både i Sverige och i utlandet. De anför vidare bl. a. att ett skäl för förvärv av Midvinterblot är att målningen betytt mycket i både positiv och negativ bemärkelse för den svenska konstdebatten.

Utskottet vill för sin del erinra om att det i statsbudgeten finns ett anslag för inköp av kulturföremål för vilka risk föreligger att de kommer att föras ut ur landet och som har sådant konstnärligt, historiskt eller vetenskapligt värde att det är av synnerlig vikt att de behålls inom landet. Enligt vad utskottet inhämtat har man inom Nationalmuseum övervägt frågan om förvärv av

målningen. Utskottet är inte berett att förorda någon riksdagens åtgärd med anledning av motionsyrkandet.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1981/82:755.

Stockholm den 18 november 1982

På kulturutskottets vägnar

BRITT MOGÅRD

Närvarande: Britt Mogård (m), Ing-Mari Hansson (s), Karl-Eric Norrby (c), Lars-Ingvar Sörenson (s), Tore Nilsson (m), Catarina Rönnung (s), Maja Bäckström (s), Lars Ahlmark (m), Berit Oscarsson (s), Gunnar Thollander (s), Gunnel Liljegren (m), Eva Hjelmström (vpk), Anders Nilsson (s), Stina Gustavsson (c) och Kerstin Anér (fp).